

**ESPOO, KAUKLAHTI
SAKA,**

**KAIVAUSKERTOMUS
KOEKAIVAUKSET 2002**

**Georg Haggrén & Päivi Hakanpää
Museoviraston rakennushistorian osasto**

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Tutkimuskohde: Espoo Kauklahti Saka (Suolatori II)
 Peruskartta: 2032 12 Espoo
 Peruskoordinaatit: X = 75680-75784, Y = 33645-33692, Z = 14-21 m/mpy
 Kortteli: 44021
 Maanomistaja: Espoon seurakuntayhtymä
 Tutkimuksen laatu: Koekaivaus
 Kohteen ajoitus: 1100-/1200-luku-1900-l
 Kenttätönjohtaja: FT Georg Haggrén
 Tutkija: HuK Päivi Hakanpää
 Tutkimusapulainen: HuK Helena Anttila
 Tutkimuslaitos: Museovirasto, Rakennushistorian osasto
 Kenttätöaika: 19.8.-6.9.2002
 Tutkimuskustannukset: 24500 € Espoon seurakuntayhtymä
 Espoon kaupunginmuseolta oli lisäksi kaksi korkeakouluharjoittelijaa kaivajina
 Esinelöydöt: Kansallismuseon kokoelmat, historiallisen ajan kokoelmat
 KM 2002069:1-
 Rahakammio
 2002058
 Aiemmat löydöt: -
 Rakennusfragmentit: -
 Mustavalkonegatiivit: 125262: 1-61
 Diapositiivit: 125263: 1-40
 Alkuperäisen kaivauskertomuksen säilytyspaikka:
 Museovirasto, Rakennushistorian osaston arkisto (MV:RHOA),
 Kulttuuritalo, Helsinki
 Kaivauskertomuksen kopiot:
 Museoviraston Arkeologian osaston arkisto, Espoon kaupunginmuseo,
 Espoon seurakuntayhtymä.
 Aikaisemmat arkeologiset tutkimukset:
 Keskiäikaisten kylätonttien inventointi 2000, Espoon kaupunginmuseo
 (EKM)

SISÄLLYS

- 1 JOHDANTO
- 2 KAUKLAHDEN KYLÄ
- 3 TUTKIMUSMENETELMÄT
- 4 KAIVAUSALUEET
- 5 LÖYDÖT
- 6 YHTEENVETO
- LÄHTEET

LIITTEET

1. Karttaluettelo
2. Mustavalkonegatiiviluettelo
3. Dialuettelo
4. Löytöluettelo
5. Luuluettelo
6. Yhteysluettelo
7. Koekuoppaluettelo

1 JOHDANTO

Espoon Kaukalahdessa Suolatori II-korttelin alueella, Sakan ja Pellaksen entisten talojen tontilla tehtiin elo-syyskuussa 2002 arkeologinen koe- ja pelastuskaivaus. Tutkimukset johtuivat Espoon seurakuntayhtymän uuden seurakuntatalon rakennushankkeesta. Koska paikalla on kiinteäksi muinaisjäännökseksi luokiteltu ja historiallisesti arvokkaaksi katsottu keskiaikainen kylätontti, oli alue tutkittava ennen rakennushankkeen lopullista suunnittelua.

Espoon kaupunginmuseo aloitti 1990-luvun puolivälissä Keskiaika-projektin, jonka yhtenä päätavoitteena oli koota keskiaikaiset kylätontit paikkatietokantaan. Hankkeen toteuttamisella oli kiire, koska rakennuspaine on Espoossa suurempi kuin kenties missään muussa Suomen kunnassa. Tästä johtuen kaupunginmuseo piti keskiaikaisia tonttimaita uhanalaisina ja pikaisen suojelun tarpeessa olevina. Tiedot kylistä koottiin ensimmäisten maakirjojen ja vanhimpien karttojen pohjalta. Kylätontteja paikannettiin lähes 70. Yksi parhaiten säilyneistä tonteista (luokka 1) löytyi Kaukalahden taajama-alueelta, jossa kylän keskeisin tonttialue oli 1970-luvulta asti ollut joutomaana. (Kepsu 1999, Lindholm 2002; EKM: Keskiaikaiset kylät -tietokanta.)

Keskeinen osa Kaukalahden vanhaa kylätonttia, mm. Sakan ja Pellaksen talojen paikat, sijaitsee Suolatori II-nimisen korttelin alueella, johon Espoon seurakuntayhtymä on rakentamassa uutta seurakuntataloa. Lillbassin talon tontti on ollut hieman ylempänä samassa mäenrinteessä. Seurakuntatalon rakennustöiden on suunniteltu alkavan syksyllä 2003, rakennuksen arvioitu valmistumisaika on vuonna 2005.

Espoon kaupunginmuseon ja Museoviraston mukaan tontilla epäiltiin olevan muinaismuistolain (295/63) tarkoittamia kiinteitä muinaisjäännöksiä, minkä vuoksi rakennushankkeen katsottiin edellyttävän saman lain 15§:n mukaisia tutkimuksia. Museoviraston rakennushistorian osasto päätti lausunnossaan 20.6.2002 (dnro 481/304/2002), että paikalla on tehtävä arkeologinen koekaivaus, jonka Espoon seurakuntayhtymä tilasi Museoviraston rakennushistorian osastolta 2.7.2002. Loppukesällä tehtyjen koekaivausten perusteella suurin osa tontista voidaan vapauttaa suojelusta, mutta osalla aluetta on muinaisjäännöksiä, jotka vaativat arkeologisia jatkotutkimuksia ennen kuin tontilla voidaan aloittaa rakennustyöt.

Kaivaukset aloitettiin 18.8.2002 ja ne päättyivät 6.9.2002. Tutkimuksista vastasi Museoviraston rakennushistorian osasto yhteistyössä Espoon kaupunginmuseon kanssa. Tutkimuskustannuksista vastasi rakennuttaja eli Espoon seurakuntayhtymä. Kaivausjohtajana toimi FT Georg Haggrén, tutkijana ja piirtäjänä HuK Päivi Hakanpää sekä tutkimusapulaisena HuK Helena Anttila. Kaivajina olivat arkeologian opiskelijat Heini Hämäläinen, Eero Leppänen, Ulrika Rosendahl ja Tiina Äikäs. Espoon museosta mukana oli amanuenssi FM Dan Lindholm, joka osallistui kenttätöiden suunnitteluun sekä kaivajina korkeakouluharjoittelijat Helena Heikkilä ja Eva Jägerholm.

Tutkimusten jälkityöt tehtiin syksyllä 2002 Museoviraston rakennushistorian osaston tiloissa. Helena Anttila puhdisti esinelöydöt ja aloitti niiden luetteloinnin. Päivi Hakanpää vastasi karttojen puhtaaksi piirtämisestä sekä yhteys- ja rakenneluetteloiden laatimisesta. Georg Haggrén viimeisteli löytöjen ja valokuvien luetteloinnin sekä vastasi tutkimusraportin kirjoittamisesta.

Kaivauksista kerrottiin Helsingin Sanomissa 7.9, Hufvudstadsbladetissa 7.9, Länsiväylä-lehdessä 4.9 ja 11.9.2002 sekä YLEn Radio Mellannyländin ajankohtaisohjelmassa 18.8. ja 5.9.2002. Osa löytömateriaalista asetetaan näytteille Espoon kaupunginmuseoon.

2 KAUKLAHDEN KYLÄ

Vanhimmat lähteet Uudestamaasta ovat 1300-luvun alusta. Maakunta mainitaan säilyneissä lähteissä ensi kerran vuonna 1310 (FMU 6572), yksittäisistä pitäjistä (mm. Karjaa, Kirkkonummi) vanhimmat maininnat ovat 1320-luvun lopulta. Espoo mainitaan ensi kerran vasta 1400-luvun alussa. Omaksi hallintopitäjäksi Espoo erotettiin viimeistään 1410-luvulla, sillä ns. Eerik Pommerilaisen maakirjakatkelmassa Raaseporin lääniin laskettiin kahdeksan hallintopitäjää. Kirkollisesti Espoo oli aluksi Kirkkonummen kappeli, mutta itsenäistyi 1400-luvulla. Vaikka Espoosta on säilynyt mainintoja vasta 1400-luvulta, on asutus sen alueelle vakiintunut jo paljon aiemmin, viimeistään 1200-luvulla. (vrt. Lindholm 1999, 9)

Kauklahti eli Köklaks on Espoon vanhimpia kyliä, yksi pitäjän keskiaikaisista keskuksista. Kylän keskeisestä asemasta kertoo se, että Kauklauden mukaan nimettiin yksi Espoon hallintopitäjän boleist eli verokunnista samoin kuin Espoon kirkkopitäjän viidestä neljänneskunnastakin.

Kauklahti mainitaan ensi kertaa vuonna 1451. Tuolta vuodelta säilyneessä veroluettelossa eritellään Raaseporin läänin pitäjä verokuntineen (FMU 2898). Espoon kirkko- ja hallintopitäjän välillä oli merkittäviä eroja. Kauklauden mukaan on nimetty yksi varsinaisen Espoon kuudesta (Espoo, Bemböle, Gumböle, Finnvik, Gräsa, Kauklahti) verokunnasta (yhteensä 9), samoin yksi Espoon kirkkopitäjän viidestä (Bemböle, Finnvik, Gumböle, Kauklahti, Hoplaks) neljänneskunnasta. Tästä voidaan päätellä, että Kauklahti on keskiajalla kuulunut pitäjän keskuskyliin.

Kauklaudessa on kylännimestä päätellen ollut suomenkielistä asutusta ennen kuin ruotsalaisia siirtolaisia asettui Uudellemaalle. Tämä lienee tapahtunut 1200-luvulla. Vallitsevan tutkimuskäsityksen mukaan alue on ollut asumaton nuoremmalla rautakaudella, mutta varmuutta asiasta ei ole. (Vrt. Kepsu 1999; Lindholm 1999; Orrman 1990)

Kauklahti sijaitsee Espoonjoen alajuoksulla, joen luoteisrannalla. Joki laskee Espoonlahden perukkaan, josta avautuu yhteys avomerelle, Suomenlahdelle. Nykyisin Kauklauden kylätontilta on merelle noin 2 km, mutta vuoden 1000 tienoilla rantaviiva on ollut vain noin 1 km päässä. Kylätontin kaakkoispuolella on loivasti Espoonjokea kohti laskeva hiesusavirinne, joka on tarjonnut mahdollisuuden varhaiseen peltoviljelyyn. Peltojen alla on ollut laajoja rantaniittyjä, jotka mahdollistivat isonkin karjan ylläpidon. Meren läheisyys on lisännyt kyläläisten mahdollisuuksia kalastukseen.

Maatalouden ja pyyntielinkeinojen ohella Kauklahti on sijainnut tavarankuljetuksen ja -vaihdon kannalta suotuisassa paikassa, meri- ja maakulkureittien solmukohdassa. Espoonlahdelta avautui väylä Suomenlahdelle ja Espoonjokea pitkin pääsi kohti sisämaata. Tämän ohella kylätontin pohjoislaidalla kulki keskiaikaisen Suomen tärkein maantie eli Turusta Viipuriin johtanut Suuri rantatie. (Alanen & Kepsu 1989; Salminen 1993.)

Alkujaan Kauklahti on ollut paljon nykyistä laajempi kylä. Samaan jakokuntaan sen kanssa kuuluvat siitä jo keskiajalla irtautuneet Kurtbyn eli Kurttilan, Mullbyn eli Muulin, Fantsbyn eli Vanttilan ja Källbolstadin kylät sekä vasta 1700-luvulla erotettu Skogby (Skogbisa, Skograsi). Kylänrajojen perusteella on mahdollista, että myös Stensvik eli Kivenlahti on alkujaan ollut osa Kauklahtea. (Lindholm 1999, 14-15.)

Kauklauden yksittäisistä taloista ainakin Bassista ja Sakasta on keskiaikaan ulottuva maininta. Peder Basse mainitaan lautamiehenä vuonna 1474. Samainen Peder Basse ja hänen naapurinsa Lars Jönsson Basans olivat vuonna 1492 pappilalle tehtyä maanluovutusta vahvistaneiden 24:n espoolaisen talonpojan joukossa. Peder Bassen poika, myöhempi Espoon nimismies Erik Basse

harjoitti talonpoikaispurjehdusta viimeistään vuodesta 1517 alkaen. Hän kävi mm. kauppaa tallinnalaisen kauppiaan Helmich Ficken kanssa 1516-1530. (Kerkkonen 1959, 119-122; Lindholm 1999, 14-15.)

Keskiaikaiset maininnat espoolaisista ovat hajanaisia. Tarkkoja tietoja Espoon kylistä ja niiden taloista on vuodesta 1540 alkaen. Tällöin laadittiin valtakunnasta ensimmäiset kattavat maakirjat. Kauklahdessa oli muihin Espoon kyliin verrattuna korkea veroluku (6 15/16 mk) ja suuri taloluku (9). Vain Espobyn ja Storhoplaksin veroluku oli samaa luokkaa. Taloluvultaan suurimmat kylät (väh. 8 taloa) olivat Gammelgård, Bemböle, Mårtensby, Espoby, Kauklahti, Rödskog ja Storhoplaks. (KA 2936)

Kauklahdessa oli 1540-luvulla yhdeksän taloa: Anders Jacobsson (Bisa), Mats Jacobsson(/Erik Nilsson) (Juus), Tomas Eriksson (Lillbass), Staffan Larsson, Mårten Olofsson (Gesters), Jöns Andersson (Pellas), Erik Jönsson Bass (Saka!), Peder Thomasson (Storbass), Bertil Nilsson (Skogراسي). (KA 2936, SAY Espoo 1540-1559.)

Näistä taloista Bisan, Juusin/Jofsin, Lillbassin, Storbassin, Gestersin, Pellaksen ja Sakan sekä Skogراسين asutus on jatkunut 1540-luvulta 1900-alkupuolelle. Yksi kylän nimeltä tuntematon talo autoitui 1610-luvulla, mutta verrattuna muuhun Etelä-Suomeen ja myös Espooseen autoituminen jäi Kauklahdessa poikkeuksellisen vähäiseksi.

Kauklahden kylätontti on ollut laaja, mutta 1700-luvun lopulla ydintontilla olivat enää vain Saka, Pellas ja Lillbass, sekä hieman lännempänä Bisa. Vuonna 1735 laaditusta kartasta selviää, että Gesters, Juus ja Storbass oli ennen tätä, mahdollisesti jo 1600-luvulla siirretty uusille paikoille: Gesters länteen päin, Juus ja Storbass etelään Espoonjoen vastarannalle. Vuosien 1758-63 karttaan on merkitty Gestersin vanha tontti, samoin Juusin, jonka täsmällinen sijainti jää hieman tulkinnanvaraiseksi. Gesters on sijainnut Bisan vieressä, Juus puolestaan Sakan länsipuolella, luultavasti aivan Sakan tontissa kiinni. Karttoja vertaamalla paljastuu lisäksi, että Lillbassin tontti on vuosien 1735 ja 1758 välillä siirretty pohjoiseen päin ja ylemmäs rinteeseen paikalle, jossa on talojen numeroinnin perusteella aiemmin ollut Storbassin tontti. (KA MHA Espoo B7 10/1-2, B7 10/3-.)

Asutus Kauklahden kylämäellä jatkui pitkälle 1900-lukua. Sakan, Pellaksen ja Lillbassin talot pysyivät paikoillaan (KA MHA Espoo B8 9/1-41 (1827); EKM Karta öfver Köklaks, Fansby, Muhlby, Kurtby och Stensvik byar 1906 (kopio)). Saka on autoitunut vasta 1970-luvulla, jolloin myös sen rakennukset purettiin. 1900-luvun alun Saka, Pellas ja Lillbass edustivat varsin kevyttä maalaisrakentamista. Tämän vuoksi paikalla uskottiin säilyneen vanhasta asutuksesta, jopa keskiajasta kertovia kulttuurikerroksia.

Viimeisten 20-30 vuoden ajan alue on ollut joutomaata. Tontin lounaisosaa hallitsee 20.7 m mpy nouseva kallio. Sen luoteispuolella on useita kalliopaljastumia, mutta niiden väliin jää loivasti luodetta kohden nousevaa entistä piha- ja puutarhamaata. Tontin keskiosa on Sakan talon entistä puutarhaa, joka on nykyisin melko lailla metsittynyt ja pusikoitunut. Alueen etelä- ja kaakkoisosa on vanhaa peltoa, joka on muuttunut luonnonniityksi. Tontin länsipuolelta on kulkenut vanha tie, jonka paikalla on nykyisin Kuninkaankartanontie. Toinen, etelästä tuleva ja tontin luoteispuolelle jatkuva tie on umpeutunut, mutta aiemmin se on jakanut kylämäen kahtia. Tämän tien länsipuolella sijaitsi Sakan ja itäpuolella Pellaksen talo. Pohjoisessa vanha kylätontti rajautui Suureen rantatiehen (nyk. Erik Bassen tie). Tontin eteläpuolella on nykyisin Hansatie.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimukset aloitettiin kartta- ja arkistonselvityksellä. Vanhin Kaukalahden jakokunnasta laadittu kartta on vasta vuodelta 1735, mutta se ei ole niin yksityiskohtainen kuin myöhemmät kartat.

Tutkimusten kannalta tärkeimmät kartat ovatkin verollepanokartta vuodelta 1759 ja isojakokartta vuodelta 1827. Myös tiekatselmuskartta vuodelta 1906 osoittautui kylän rakenteen kehityksen hahmottamisen kannalta tärkeäksi.

Kenttätöiden tavoitteena oli selvittää onko tontilla Kaukalahden keskiaikaisesta kylästä säilyneitä jäänteitä. Ne alueet, joilla jäänteitä havaittiin, rajattiin odottamaan mahdollisia jatkotutkimuksia. Tontin muut osat vapautettiin rakentamiselle.

Espoon kaupungin mittausosasto toi tutkimusalueelle kaivausten alussa kaupungin koordinaatiston. Mittausosaston asettamista pisteistä mitattiin muutamaa alueen puuhun korkeudet 18.00, 19.00 ja 20.00 m mpy N60. Kenttämittauksissa vaaituskone asetettiin aina tasametrilukemille (koneen korkeus = 0).

Mittausosasto paalutti tutkimusalueelle pisteet:

1000	$x = 75715.000, y = 33660.000, z = 17.073$ m mpy
5000	$x = 75695.000, y = 33660.000, z = 16.373$ m mpy
6000	$x = 75715.000, y = 33680.000, z = 15.067$ m mpy
7000	$x = 75695.000, y = 33680.000, z = 14.092$ m mpy

Kaivauksilla käytettiin kaupungin koordinaatiston luvuista lyhennettyjä muotoja (esim. $x = 75\ 715 > x = 715$). Yleiskartan pohjana käytettiin Espoon kaupungin kaavakarttaa.

Tutkimusalueelle tehtiin aluksi seitsemän koekuoppaa (ks. liite 7). Koekuopista tehtyjen havaintojen perusteella määritettiin vanhalle Sakan talon tontille kolme kaivausalue (Alueet 1, 2 ja 3). Alue 1 oli noin 1,5 m leveä ja noin 29 m pitkä luode-kaakkosuuntainen koeoja. Alue 2 oli vajaa 2 m leveä ja noin 15 m pitkä x-y-koordinaatiston mukaan määritetty pohjois-eteläsuuntainen koeoja. Alue 3 oli runsaan metrin levyinen ja noin 23 m pitkä lounas-koillinen suuntainen oja. Kaivausten ensimmäisen viikon lopussa selvisi, että rakennussuunnitelmat ulottuvat myös Suolatori II-korttelin koillispuoliskossa sijaitsevalle entisen Pellaksen talon tontille. Tämän vuoksi toisen viikon alussa avattiin Pellaksen alueelle noin 1,5 m leveä ja 35 m pitkä luode-kaakkosuuntainen koeoja 4 ja saman levyinen ja noin 10 m pitkä lounas-koillinsuuntainen koeoja 5. Koeoja 5:n koillispuolella yhtyi koeojan 4 lounaispuolelle. Kaivausten toisen viikon lopussa avattiin tutkimusalueen eteläkulmaan vielä päähinsuuntien mukainen 3m leveä ja 3 m pitkä kaivausalue 6. Kaivausalueilta 1-5 poistettiin pintamaa kaivinkoneen avulla arkeologin valvonnassa. Kalliorinteessä sijainneelta alue 6:lta pintamaa poistettiin lapioin. Myöhemmin tutkimusalueelle tehtiin vielä kolme uutta koekuoppaa. Kuoppien 8 ja 9 tarkoitus oli selvittää kulttuurikerroksia ja mahdollisia rakennusten jäänteitä alueiden 1 ja 2 välissä. Kuopan 10 avulla tarkistettiin kulttuurikerroksia tutkimusalueen eteläosassa. Kaivausalueiden yhteenlaskettu pinta-ala oli 181 m², josta koekuoppien osuus oli 2,7 m².

Kaivinkoneella avattu pinta puhdistettiin lapioin ja lastoin, minkä jälkeen dokumentoitiin ensimmäinen taso. Tästä eteenpäin kaivamista jatkettiin lastoin ja lapioin ns. yksikkökaivausmenetelmää soveltaen. Kaivausalueilta piirrettiin taso- ja profiilikarttoja sekä otettiin valokuvia tarpeen mukaan. Kaivamista ja maakerrosten tulkintaa hankaloitti kesän 2002 poikkeuksellisen kuiva maaperä. Pääosa kaivetusta maasta seulottiin 5 mm seulalla, osa 10 mm seulalla. Kukin maayksikkö, rakenne ja kuoppa sai oman juoksevan numeronsa. Joka alueella oli

oma kolminumeroinen numerointi, jossa ensimmäinen luku oli alueen koodi. Esim. alueen 1 yksiköt numeroitiin: Y101, Y102, Y103 jne. Kunkin alueen pintamaa sai alueellaan numeron 1 (esim. Y101, Y 201, Y 301 jne.). Rakenteet numeroitiin vastaavalla tavalla (esim. R104, R109 jne.), samoin kuopat (esim. Ku102).

Rakenteiden purkamista vältettiin, jotta niitä voidaan tutkia tarkemmin ja laajempina kokonaisuuksina, jos kaivauksia jatketaan vuonna 2003. Samoin meneteltiin alueen 1 luoteispäässä NE-profiiliin jatkuneen yhteyden Y106 kanssa. Kaivaminen lopetettiin puhtaan pohjamaan pintaan. Siihen tehtiin vain muutamia lapionpistoja, jotta voitiin varmistua, ettei alla ole enää kulttuurikerroksia. Alueita 4 ja 5 ei ehditty kaivaa kokonaan puhtaaseen pohjamaahan asti. Alueella 5 ei ollut merkkejä 1800-luvun loppua vanhemmista kulttuurikerroksista, sen sijaan alueen 4 luoteisosassa jouduttiin ajan puutteen vuoksi jättämään osa vanhoista kulttuurikerroksista kaivamatta.

Koekuopat täytettiin kaivausten päättyessä. Rakennuttaja lupasi huolehtia koeojien täyttämisestä. Lisätutkimuksia vaativissa kohdissa (alueen 1 luoteisosassa, alue 2, alueen 4 keskiosassa) sovittiin, että koeojat voidaan jättää talven yli auki, jolloin kaivauksia on tarvittaessa helpompi jatkaa alkukesästä 2003.

Koekaivausten päättyessä osa tontista vapautettiin rakentamiselle. Rakennuttajalle lähetettiin heti kaivausten päätyttyä alustava arvio alueista, jotka vaativat jatkotutkimuksia ennen kuin niillä voidaan alkaa rakennustyöt.

Kaivausalueilta tavatut esinelöydöt ja luut otettiin talteen yhteysittäin pääsääntöisesti 2 x 2 m laajuisina kokonaisuuksina. Moderneista löydöistä osa poistettiin jo kaivausten aikana, loput jälkityövaiheessa. Maalöydöt on numeroitu Kansallismuseon kokoelmiin (KM:2002069:1-***). Kaivauksilla otettiin mahdollisimman puhtaista vanhoista kulttuurikerroksista seitsemän makrofossiilinäytettä, jotka dosentti Terttu Lempiäinen on analysoinut.

Tutkimusalueelta mitattiin lisäksi kaksi vanhaa, todennäköisesti 1800-tai 1900-luvulle ajoittuvaa uuninperustusta:

Alueen 2 luoteispuolella oleva uuninperustus
 Koordinaatit: x=751,90-754,90; y=660,00,661,80
 Koko: noin 2,70 x 1,90 m
 Pinta-ala: noin 5 m²

Alueen 3 koillispuolella oleva uuninperustus
 Koordinaatit: x=734,70-740,40; y=680,10-685,55
 Koko: noin 4,35 x 3,50 m
 Pinta-ala: noin 15,60 m²

4 KAIVAUSALUEET

Alue 1

Koordinaatit: x=711,00-736,20
 y=642,60-658,30
 Pituus 29,20 m, leveys 2,20-1,20 m
 Pinta-ala: 47,30 m²

Tutkimusalueen luoteisosaan avattiin 20.8 kaivinkoneella noin 47 m² kokoinen alue 1. Se oli koeoja, joka laskee rinteeseen suunnaisesti kaakkoon kohti Espoonjokea. Lounaassa tätä aluetta suojaava kalliopuolella oli matala kalliopaljastuma. Alueen luoteispäässä korkeus merenpinnasta on 19.00 m mpy, kaakkoispäässä noin 16,60 m mpy. Vanhojen karttojen perusteella luoteispään paikalla oli Sakan talon tontin länsiosaa tai toisen viimeistään 1700-luvulla autioituneen tai paikalta poissiirretyn talon (Juus/Jofs?) tonttimaata. Alueen kaakkoispää ulottui puolestaan vanhalle lähipellolle tai -niitylle. Pohjamaa oli koko alueella hiesusavea (Y120).

Pääosin puutarhamullasta koostunut pintamaa (Y101) oli luoteisosassa paksuudeltaan noin 30 cm, alueen keskiosassa vain 10 cm ja kaakkoispäädyssä noin 20 cm. Pohjoisosassa oli runsaasti modernia jätettä. Tästä suurin osa oli 1960- ja 1970-luvuilla kaivetussa jätekuopissa (Ku102, Ku103). Alue on ollut 1900-luvulla Sakan talon takapihaa, jonne talousjätteet on viety. Kuopista suurempi (Ku103) jatkuu alueen lounaispuolelle. Alueen pitkään peltona olleen kaakkoisosan pintamullassa modernia jätettä oli vain vähän. Pintamullan löydöistä vain muutama otettiin talteen.

Alueen kaakkoisosassa oli laaja maatuneiden puiden reunustama kivien ja hiekan päälle ladottu tiilitaso (R121). Osassa tiiliä oli Kivenlahdessa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa toimineen tehtaan leima (STENSWIK). Tiilitaso tulkittiin osaksi Sakan talon piha- tai puutarharakennelmia tai ulkorakennukseen liittyväksi perustukseksi. Tämän tason alla ja ympärillä oli laajalla alueella savensekaista hiekkaa (Y117).

Alueen luoteispäässä oli isoista lohko- ja luonnonkivistä ladottu uuninperustus (R116), joka on rakenteensa ja löytöjen perusteella rakennettu 1800-luvun alkupuolella, mahdollisesti jo 1700-luvun lopulla. Tätä uunirakennelmaa ei purettu eikä paljastettu yksityiskohtaisesti, sen rakentaminen oli tuhonnut alla mahdollisesti olleet vanhemmat rakenteet ja kulttuurikerrokset. Uunin kanssa samaan rakennukseen liittyy kolme suurta luode-kaakkoisuuntaisen linjan muodostanutta kivijalkakiveä (R112). Rakennus on jatkunut alueen eteläpuolelle ainakin * metrin päähän, sillä maanpinnalla näkyi tällä kohtaa linjalle osuva kivijalkakivi.

Alueen koillisreunassa oli luode-kaakkoisuuntainen lohko- ja luonnonkivistä rakennettu noin 2 m leveä uuninperustus (R104), jota varten oli kaivettu puhtaaseen pohjamaahan asti ulottuva kuoppa. Uunin kivet oli ladottu savensekaiseen hiekkaan (Y108). Rakenteen ympärillä oli hiekansekaista savea (Y111). Uuninperustuksen etelänurkka on osin hajonnut, kun viereen on kaivettu jätekuoppa (Ku102). Rakenne ajoitettiin alustavasti 1600-1700-luvuille ja se jätettiin purkamatta. Noin 1,5 m uuninperustuksesta kaakkoon oli kolmen kiven ryhmä (R115), joka todennäköisesti liittyy uunin kanssa samaan rakennukseen. Moderni jätekuoppa (Ku103) on mahdollisesti rikkonut tätä rakennetta.

Kolmas, edellisiä vanhempi uuninperustus (R113) pilkkotti kaivausalueen lounaisprofiilissa välittömästi luoteispäässä sijainneen 1800-luvun uunirakennelman (R116) vieressä. Vanhempi perustus on osittain rikkoutunut uudempaa rakennettaessa. Uuninperustuksen reunoilla oli isohkoja kiviä, jotka rajasivat pienistä kivistä hiekansekaiseen saveen (Y118) ladottua tiivistä kiveystä. Matalaan kuoppaan kaivetun uuninperustuksen alla oli vähän hiiltä, maatunut puu ja palaneen saven hippuja, mahdollisesti jäänteitä uunin alla olleesta puuarinasta. Uunin alla oli hiekansekaista värjäytynyttä savea, joka tulkittiin likaantuneeksi pohjamaaksi (Y119). Tämä uuni ajoittunee keskiaikaan tai 1500-1600-luvuille.

Noin 5,5 m edellä kuvatun uunin (R113) kaakkoispuolella oli kaivettuun kuoppaan kertynyt palaneiden kivien ja palaneen saven keskittymä, joka tulkittiin purettuun uunin jäänteiksi (R109).

Tämän rakenteen sisällä oli hiekkansekaista savea (Y110), jossa oli runsaasti palanutta savea (ks. löydöt :390-***). Rakenteen lounaisosa oli rikkoutunut jätekuopan (Ku103) vuoksi. Rakenteen alla oli sekä maatunutta puusilppua että hiilen palasia. Puu saattaa olla peräisin puukehikosta, johon uuninperustus on alkujaan ladottu. Osa palaneesta savesta on peräisin sormin silatuista pinnoista, joilla on esim. vuorattu uunin kivirakenteita. Osa lienee uunin pohjan tasaisesta savipinnasta. Tästä rakenteesta ja sen sisälle kertyneestä maasta talletetut löydöt ovat keskiaikaista, korkeintaan 1500-luvulle ajoittuvaa keramiikkaa.

Vanhon uunirakenteiden R109 ja R113 välissä on kaivausalueen lounaisprofiilissa kivijalkakivi, joka liittyyneen samaan rakennukseen uunin R113 ja mahdollisesti myös uunin R109 kanssa. Samaisen kivijalkakiven kohdalla alueen 1 läpi kulkee itä-länsisuuntainen 2-5 cm paksu likaantunut hiesusavivyö, jossa on mm. palanutta savea (Y106). Tämän hiesusavikaistaleen itäpuolella, tutkimusalueen koillisprofiilin vieressä on kolmen pienen kiven muodostama ryhmä (R114), joka jatkuu profiiliin. Kiviin liittyy palanutta savea. Kyse lienee keskiaikaisesta tai 1500-1600-lukujen rakenteesta. Sitä ei kaivettu pois, jotta se voidaan tutkia tarkemmin mahdollisissa tulevilla kaivauksissa.

Uuninperustuksen R113 ympärillä oli mullan- ja hiekkansekainen savikerros (Y105), jossa oli harvakseltaan palanutta savea ja muita löytöjä. Se tulkittiin vanhaksi kulttuurikerrokseksi. Samankaltainen hiekkansekainen savikerros (Y107) oli puretun uunin R109 ympärillä. Tässä kerroksessa oli selvästi enemmän löytöjä kuin luoteisempana sijainneessa Y105:ssä. Molempien savikerrosten alla oli värjäytynyttä hiesusavea (Y106), joka jatkui kaakkoon. Näistä kerroksista (Y105 ja Y106) samoin kuin vanhoihin uuninperustuksiin liittyvistä kerroksista (Y111, Y118 ja Y119) löytyi pääasiassa palanutta savea. Mainituista kerrokset ovat häiriintymättömiä eikä niistä ole juuri muita löytöjä. Yhteydestä Y107 oli sen sijaan palaneen saven lisäksi runsaasti löytöjä, lähinnä keramiikanpalasia 1100-/1200-luvulta 1900-luvulle.

Alueen 1 luoteispuoliskossa on säilynyt vanhoja rakenteita ja kulttuurikerroksia. Esinelöytöjen ja vanhan kartta-aineiston perusteella paikka on 1600-luvulle asti ollut Juusin tai jonkin nimeltä tuntemattoman talon tonttia, joka vaatii lisätutkimuksia. Alueen kaakkoispää on puolestaan vanhaa peltoa eikä siellä havaittu merkkejä muinaisjäänöksistä.

ALUE 2

Koordinaatit: x=737,00-751,60

y=665,00-667,00

Pituus 14,70 m, leveys 1,75-1,60 m

Pinta-ala: 24,75 m²

Kaivinkoneella avattiin 22.8 noin 25 m² laajuinen etelä-pohjoissuuntainen alue 2. Alue oli vajaa 2 m leveä ja vajaa 15 m pitkä itä-länsisuuntainen koeoja. Se sijoitettiin tutkimusalueen pohjoisosaan pienen kalliopaljastuman eteläpuolella olevalle terassille. Tätä tasannetta reunustaa kaakossa todennäköisesti 1800-luvulla rakennettu massiivinen kiviaita/puutarhaterassi. Alue rajattiin pääilmansuuntien mukaan x-y-koordinaatistoon. Alueen korkeus oli pohjoispäässä noin 19.00 m mpy ja eteläpäässä noin 18.40 m mpy. Vanhojen karttojen perusteella paikka on Sakan talon tontin keskiosissa. Pohjamaa oli alueen eteläosassa hiekkaa, jonka joukossa oli kiviä (Y222, Y223), pohjoisosassa itäreunassaan kallioon rajautuvaa hiesusavea (Y221).

Pääosin savensekaisesta puutarhamullasta koostunut pintamaakerros (Y201) oli paksuudeltaan noin 5-25 cm. Alue on itään viettävää rinnettä ja sitä on useaan otteeseen tasoitettu siten, että

täyttökerrokset kasvavat itäreunaa kohden ja ovat paksuimmillaan kaakkoiskulmassa. Pintamullan seassa oli modernia jätettä, mutta selvästi vähemmän kuin alueen 1 luoteisosassa. Alueen 2 eteläosassa pintamullan alla oli nokinen mullansekainen hiekkakerros (Y202). Sen alla olevassa hiekassa ei kuitenkaan ollut palamisen jälkiä, mikä viittaa siihen, että kyse ei ollut paikalla syntyneestä palokerroksesta vaan maa on tuotu muualta. Tässä kerroksessa oli hyvin vähän löytöjä, mutta joukossa olleiden puristelasin palojen perusteella täyttö on todennäköisimmin tapahtunut 1950-luvulla. Nokisen kerroksen alla oli hienosta keltaisesta hiekasta ja sen alla olevasta karkeasta ruskeasta hiekasta koostuva 4-16 cm paksu täyttökerros (Y203), jonka avulla rinnettä on tasoitettu terassiksi.

Kaivausalueen keskiosista paljastui 2,30 m pitkä pätkä luode-kaakkosuuntaista maahan kaivettua 80 cm leveää ja ainakin 30 cm korkeaa kiveystä (R206), joka jatkui itäprofiiliin. Kiveys koostui halkaisijaltaan 5-50 cm kokoisista kivistä. Yhdessä suurimmista kivistä oli selvä poranreikä. Kiveys on saman suuntainen kuin 4 m alempana rinteessä sijaitseva kiviäitä. Kiveys tulkittiin 1800-luvulla tai 1900-luvun alkupuolella rakennetun kiviaidan perustaksi tai rinteeseen terassoimiseen liittyväksi rakenteeksi. Edellä mainitut täyttökerrokset (Y202 ja Y203) ulottuvat pohjoisessa kivirakenteen R206 kohdalle ja hieman ylikin siten, että rakenne on peittynyt täyttöjen yhteydessä. Kiveys on kaivettu alempien kulttuurikerrosten läpi aina puhtaaseen pohjamaahan asti.

Täyttökerrosten Y202 ja Y203 alla oli tummaa mullansekaista hiekkaa, joka tulkittiin täytön alle jääneeksi vanhaksi pintamultakerrokseksi (Y204). Siitä löytyi 1600-1800-lukujen esineistöä. Tämä kerros ei kuitenkaan ulottunut alueen pohjoispäättyyn vaan pohjoisosassa oli pintamullan alla hiekasta, sorasta ja kivistä koostunut kerros, joka poistettiin pintamullan ohella kaivinkoneella.

Alueen eteläosassa oli vanhaksi pintamaaksi tulkitun värjäytyneen hiekan (Y204) alla vielä yksi 1-15 cm paksu kaakkoiskulmaa kohti paksuneva löydötön täyttökerros (Y210). Se koostui hienosta keltaisesta hiekasta.

Alueen eteläosan alin kulttuurikerros on nokista ja savista hiekkaa (Y205). Nokea ja hiiltä oli eniten kerroksen alaosassa, josta otettiin myös makrofossiilinäyte. Se sisälsi runsaasti hiiltä, mutta ei lainkaan siemeniä ym. kasvinjäänteitä. Kerroksen alaosassa on merkkejä voimakkaasta palosta. Kerroksesta talletetut löydöt ajoittuvat varhaiskeskiajalta (1 keramiikan pala) 1800-luvulle. Sama kerros jatkunee sen läpi kaivetun kiveyksen R206 pohjoispuolelle, mutta on siellä dokumentoitu yhteytenä Y207, jossa löytöjä oli paljon enemmän kuin yhteyden Y205 alueella. Tämä saattaa johtua siitä, että yhteyden Y207 paksuus oli 18-30 cm ja yhteyden Y205 vain 8-16 cm. Yhteydestä Y207 talletettiin useita keskiaikaisia, alustavasti varhaiskeskiaikaan ajoitettuja keramiikan paloja sekä runsaasti 1700-luvun ja mahdollisesti myös 1800-luvun alkupuolen löytöjä. Alueen pohjoisosassa oli itään päin jatkuva painanne tai kaivanto, joka oli täytynyt mullan- ja savensekaisella nokisella 5-36 cm paksulla hiekkakerroksella (Y212), joka saattaa olla samaa maata kuin yhteydet Y205 ja Y207. Ilmeisesti kyseessä on vanha kulttuurikerros, 1600-1700-lukujen ja mahdollisesti vanhempikin pintamaa, jossa on suppea-alaisia myöhempiä häiriöitä. Näiden kaikkien yhteyksien alaosassa oli selviä merkkejä palosta. Yhteyksien Y207 ja Y212 välissä on savensekainen nokinen hiekkakerros Y211, jossa ei ollut lainkaan löytöjä. Yhteyden Y207 alla oli suppealla alueella noin 5 cm paksu savensekainen lähes löydötön hiekkakerros Y215. Alueen pohjoispäässä oli yhteyden Y212 alla hiesusavikerros (Y214), jossa oli muutamia nauvoja ja punasavikeramiikkaa. Tämän kerroksen alla oli puhdas hiesu ja hiesusavi (Y216, Y221) ja länttä kohti nouseva kallio.

Alueen pohjoisosassa oli lisäksi länsiprofiiliin jatkuva ladottu kiveys (R218), jonka reunoilla oli suurempia, keskellä pienempiä kiviä ja keskimmäisenä iso (halk. 80 cm) vain osittain esille kaivettu

kivi. Kyseessä saattaa olla uuninperustus, mutta asian varmistaminen vaatii jatkotutkimuksia. Kiveykseen liittyen on mullansekaisista hiekkaa (Y219), joka on alaosastaan nokisempaa. Tämä hiekka tulkittiin rakenteen R218 perustushiekaksi.

Edellä kuvatun mahdollisen uuninperustuksen kaakkoispuolella oli maahan kaivettu iso (80 x 105 m) kivi, luultavasti kivijalkakivi (R209). Se oli kaivettu syvään kuoppaan. Kiven itäpuolella oli ilmeisesti tämän kuopan pohjalta kertynyttä savea (Y208), jota on käytetty kiven tukemiseen. Kiven länsipuolella oli puolestaan irtonaista kuopan täyttöhiekkaa (Y213, Y220). Suppean kaivausalueen vuoksi kiveä ei voi yhdistää muihin rakenteisiin. Kuoppa on kaivettu kulttuurimaakerrosten (Y204, Y207, Y211, Y215) läpi. Kiven ja siihen liittyvän suuren kuopan aiheuttama häiriö vaikeuttaa maakerrosten tulkintaa välillä $x = 745-747$.

Alueella oli melko yhtenäinen ainakin 1500-1700-luvuille, mahdollisesti vanhempaankin aikaan ajoittuva kulttuurikerros (Y205, Y207, Y212), jossa oli selviä palojälkiä. Kerroksessa on joukko varhaiskeskiaikaisia keramiikka-astioiden palasia, mutta ne ovat mahdollisesti kulkeutuneet paikalle jostain lähiympäristöstä. Sen sijaan samoista yhteyksistä talletettu 1500-1700-lukujen punasavikeramiikka lienee vähitellen kertynyt paikalle. Tähän viittaa myös se, että monet paloista olivat hyvin kuluneita. Näiden kerrosten alla oli värjäytyneitä kerroksia (Y215 ja Y217), joihin liittyi halkaisijaltaan noin 20-30 cm olleita kiviä. Kivikerros jatkuu profiileihin. Kaivausalueen kapeudesta johtuen on vaikea päätellä, liittyvätkö nämä kivet johonkin rakenteeseen.

Tästä kerroksesta otettiin kolme maanäytettä, joissa oli dos. Terttu Lempiäisen mukaan runsaasti hiiltä, mutta ei lainkaan muuta kasvijätettä. Paikalla on mahdollisesti ollut tulipalo, jossa kaikki orgaaninen aines on palanut.

Alueella 2 oli vanhoja kulttuurikerroksia ja mahdollisesti myös 1800-lukua vanhempia rakenteita. Löytöjä on 1100/1200-luvulta 1900-luvulle huomattavan suuren osan ajoituessa 1600-luvulle. Osa vanhimmista, mm. keskiaikaisista löydöistä on luultavasti kulkeutunut paikalle jostain lähiympäristöstä esim. länsipuolella olevan kalliopaljastuman takaa. Alue ympäristöineen kaipaa jatkotutkimuksia.

ALUE 3

Koordinaatit: $x=724,45-737,90$

$y=660,70-679,00$

Pituus 22,80 m, leveys 0,80-1,40 m

Pinta-ala: 23,75 m²

Kolmas kaivausalue avattiin koneellisesti 26.8. Se sijoitettiin tutkimusalueen keskiosaan 1900-luvun jälkipuolella puretun asuinrakennuksen perustuksen ja pitkän kiviaidan väliin. Alue päättyi kaakkoispäässä 1900-luvulla käytössä olleen uunin perustuksiin. Alueen pinnan korkeus oli lounaispäässä noin 17.70 m mpy ja kaakkoispäässä noin 16.00 m mpy. Vanhojen karttojen perusteella paikka on Sakan tontin keskiosissa. Pohjamaa oli alueella hiekkaa (Y304, Y310) ja moreenia (Y309).

Alueella oli hiekan- ja savensekaisesta mullasta koostuvaa pintamaata noin 5-20 cm paksu kerros, jossa oli melko vähän modernia jätettä. Monin paikoin heti pintamullan alla oli puhdas pohjamaa. Paikalta lieneekin 1900-luvulla kuorittu pois maakerroksia.

Alueen lounaispäässä oli luoteisprofiiliin jatkuva kiveys (R313). Ainakin kahteen kerrokseen ladottujen kivien välissä oli mullansekaista hiekkaa (Y314) ja yksi iso rautakuonakimpale. Tämän todennäköisesti 1900-luvulle ajoittuvan kiveyksen tarkoitus ei tutkimuksissa selvinnyt.

Runsas 5 m koeojan lounaispäästä oli vajaan metrin levyinen luode-kaakkosuuntainen ojalinja (Ku316). Se oli täytetty kivillä sekä saven- ja mullansekaisella hiekalla (Y312). Ojan pohjalle oli saostunut 2-6 cm paksu kerros savensekaista hiekkaa (Y317). Kuopasta löytyi ainoastaan savitiivistettä ja rautanaula. Kyse on todennäköisesti viimeistään 1700-luvulla täytetystä tontinrajaa osoittaneesta ojasta.

Noin seitsemän metriä alueen koillispuolelta oli luonnon- ja lohkokivistä ladottu rakenne (R307), jotka oli asetettu noin 30 cm syvään kuoppaan. Kivien joukossa oli tiilenpaloja. Osa kivistä oli hyvin teräväsärmäisiä, ilmeisesti räjäytettyjä. Kiveyksen koillispuolella oli noin 2,5 m leveällä vyöhykkeellä paikalle tuotua puhdasta hiekansekaista savea (Y305). Kiveyksen ja täytesaven alla oli värjäytynyttä karkeata hiekkaa (Y306). Sekä kiveys että siihen liittyvät maakerrokset ovat peräisin 1900-luvulta.

Alueen koillispuolella oli kaksi kuoppaa tai painannetta, joissa oli mullansekaista hiekkaa (Y303, Y315). Niistä koillisemmassa oli iso kivi (halk. 40 cm), joka oli upotettu kuoppaan. Kuoppien koillispuolella oli sekoittunutta silttiä (Y302), joka liittyyneen vieressä olleeseen 1800-1900-luvuilla rakennetun noin 4,5 x 3,5 m kokoiseen uuninperustukseen.

Lukuun ottamatta ojaa (Ku316) alueella ei ollut 1800-lukua vanhempia rakenteita tai kulttuurikerroksia. Osa alueen pintamaista lienee kuorittu 1900-luvulla pois.

ALUE 4

Koordinaatit: x=754,00-784,75
y=691,30-673,65

Koko: Pituus 35,40 m, leveys 2,40-1,20 m

Pinta-ala: 58,55 m²

Neljäs alue avattiin kaivinkoneen avulla 27.8. Se sijoitettiin tutkimusalueen itäosaan, jossa vielä 1900-luvun alkupuolella on sijainnut Pellaksen talo. Alueen koillispuolelta ulottui kallioterassille, jonka reunalla erottui suurista lohkarista koostuva harva kivirivi, luultavasti kivijalka. Alueen luoteispuolella maanpinnan korkeus oli vajaan 22,00 m ja kaakkoispuolella noin 16,30 m mpy. Etenkin alueen luoteispuolella pintamulta sisälsi modernia jätettä.

Koko alueella oli 15-40 cm paksu hiekan- ja savensekainen pintamultakerros. Alueen luoteispuolella pintamullan alla oli hiekkakerroksia (Y405, Y406) ja niiden alla kallio. Nämä kerrokset rajautuivat isoon kiveen, jonka kaakkoispuolella rinne laski jyrkästi. Kivi tulkittiin 1800- tai 1900-luvun alun rakennuksen kaakkoispuolelta kivijalkakiveksi. Sen kaakkoispuolella pintamullan alla oli 10 metriä leveällä alueella melko puhdasta hiesusavea (Y407). Tämän savialueen katkaisi vajaan metrin levyinen värjäytynyt lounas-koillinsuuntainen saviraita (Y408). Sen eteläpuolella oli noin 40 cm syvä savensekaisella mullalla täytetty kuoppa, joka muistutti alueelta 1 paljastunutta rakennetta R109. Aivan kuopan eteläpuolella oli pieni kalliopaljastuma. Hieman tästä kuopasta kaakkoon oli kaksi muuta mullansekaisen hiekan täyttämää kuoppaa (Y403, Y404). Näissä kuopissa oli hieman palanut savea, mutta ei moderneja löytöjä. Ajan puutteen vuoksi näiden 1800-lukua vanhempien kulttuurikerrosten kaivaminen jouduttiin keskeyttämään. Paikalla on mahdollisesti ollut rakennus tms. Tämä noin kahdeksan metriä leveä alue vaatii jatkotutkimuksia.

Edellä kuvatun kohdan kaakkoispuolella oli noin viiden metrin matkalla pintamullan alla oli mullan- ja savensekaista hiekkaa, joka tulkittiin pohjamaan värjäytyneeksi pinnaksi (Y409 = Y508), johon oli painunut mm. palanutta savea. Tällä kohdalla alue 5 liittyy alueen 4 lounaisprofiiliin. Yhteyden Y409 kaakkoispuolella heti pintamullan alla oli puhdas hieno hiekka (Y410). Alueen kaakkoispäässä linjan $x = 766$ eteläpuolella oli puolestaan savensekaiseen hiekkaa upotettuja isoja kiviä (Y411). Kyseessä oli paksu moderni täyttökerros, joka on tältä kohdin tuhonnut kaikki mahdolliset kulttuurikerrokset.

Alue 4:llä ei havaittu vanhaan kylätonttiin liittyviä jäänteitä paitsi alueen keskiosan kapealla vyöhykkeellä, jossa maanpinnan korkeus on nykyisin noin 19-19.5 m mpy.

ALUE 5

Koordinaatit: $x=761,90-767,95$

$y=674,55-682,10$

Koko: Pituus 10 m, leveys 1,80-1,20 m

Pinta-ala: $14,80 \text{ m}^2$

Viides kaivausalue avattiin koneellisesti 27.8. Alue oli kooltaan vajaat 15 m^2 . Se sijoitettiin tutkimusalueen itäosaan, jossa vielä 1900-luvun alkupuolella on sijainnut Pellaksen talo. Aivan alueen luoteispuolella on sijainnut asuinrakennus, jonka perustus erottuu yhä maastossa. Alueen lounaispäässä maanpinnan korkeus oli vajaat 19 m ja koillispäässä noin 18,5 m mpy. Alueen pintamulta sisälsi hyvin paljon modernia, pääosin 1900-luvun alkuun ajoittuvaa esineistöä.

Alueella oli noin 15-30 cm paksu hiekan- ja savensekainen pintamulta. Alueen lounaispäässä pintamullan alla oli mullansekaista hiekkaa (Y503) ja sen alla hiekkainen pohjamaa (Y502). Alueen luoteiskulmasta varmistettiin lapionpistolla, että kyseessä oli puhdas pohjahiekka. Samankaltaista mullansekaista hiekkaa oli myös alueen koillispäässä (Y507). Sen alla oli koillispäässä mullan- ja savensekaista hiekkaa (Y508), joka oli samaa maakerrosta alueen 4 yhteyden Y409 kanssa.

Alueen 5 keskiosissa kahden ison lohkokiven (R509:1-2) rajaamalla alueella oli 1900-luvun alun jätteitä sisältänyttä kivien-, hiilen- ja hiekansekaista multaa (Y505) joka täytti paikalla olevan laajan kuopan. Sen molemmin puolin oli mullan- ja noensekaista savea tai hiekkaa (Y504, Y506). Isot lohkokivet (R509:1-2) tulkittiin rakennuksen kuistin kivijalkakiviksi. Kuistin paikalla oli runsaasti tulipalo- ja talousjätettä.

Mahdolliset keskiaikaiseen Kauklahteen liittyvät jäänteet ovat tuhoutuneet koko alueella.

ALUE 6

Koordinaatit: $x=693,00-696,00$

$y=651,00-654,00$

Koko: $3 \times 3 \text{ m}$

Pinta-ala: 9 m^2

Alue 6 avattiin lapioin 27.8. Alue oli kooltaan 3×3 metriä. Alue sijoitettiin tutkittavan tontin lounaiskulmaan aluetta hallitseva kalliokumpareen etelärinteellä sijaitsevalle noin 17 m mpy sijaitsevalle terassille. Paikalle oli kaivausten alussa tehty koekuoppa (koekuoppa 2), josta löytyi mm. pala keskiaikaista kivilavakeramiikkaa.

Alue oli hyvin kivikkoista, se oli ilmeisesti muinaista rantakivikko, jonka pinnalle oli kertynyt vain 10-15 cm paksu multakerros (Y601). Pintamullan alla oli värjäytynyt hiekka (Y602) ja tiivis kivikko. Alueelta ei tavattu lisää keskiaikaisia löytöjä vaan pääasiassa 1700-luvun lopun ja 1800-luvun pullolasin sirpaleita, joista vain pieni näyte talletettiin. Paikalla epäiltiin olevan keskiaikaisen rakennuksen jäänteitä, mutta kyse lienee kuitenkin luontaisesta rantakivikosta. Alueen ympäristössä on syytä tehdä jatkotutkimuksia.

5 LÖYDÖT

Kaukalahden Sakan kaivauksilla talletettiin 848 varsinaista löytöä, joiden paino oli yhteensä 6236 g. Nämä löydöt on luetteloitu 389:lle alanumerolle Kansallismuseon historiallisen ajan kokoelmiin (KM 2002069). Lisäksi talletettiin * g palanutta savea ja savitiivistettä, jotka luetteloitiin samalle päänumerolle (alanumerot 390-*). Samoin meneteltiin kaivauksilta löytyneiden luiden kanssa (alanumerot :*-*). Seuraavassa tarkastellaan merkittävimpiä löytöjä ja löytöryhmiä.

METALLIESINEET

Rahat

Alueen 2 yhteydestä Y207 löytyi yksi huonokuntoinen hopearaha, vuonna 1650 Tallinnassa lyöty 1 äyrin kolikko (KM Rahakammio 2002058), sekä yhteydestä Y212 yksi mahdollinen laskurahan katkelma (:288). Muiden alueiden pintakerroksista löytyi lisäksi muutamia 1800-luvun kolikoita.

Raudat

Pintakerroksista löytyneitä rautoja ei talletettu. Muista yhteyksistä pääosa rautoista talletettiin mahdollista myöhempää tutkimusta varten. Mielenkiintoisimpia esineitä on alueelta 2 (Y214) löytynyt mahdollinen pöytäveitsenkahva (:336).

Löytöjen joukossa on runsaasti T:n muotoisia ns. hevosenkengännauloja (mm. :195, 292). Niistä useimmat ovat 1800-lukua vanhemmista yhteyksistä. On mahdollista, että näitä nauloja on käytetty muuhunkin tarkoitukseen kuin hevosten kengittämiseen. Talletettujen löytöjen joukossa on melko vähän muita nauloja.

KERAMIikka

Ns. Itämerenkeramiikka

Kaivauksilta löytyi viisi palaa matalassa lämpötilassa poltettua keramiikkaa. Alueelta 2 (Y205, Y207) löytyneet neljä palaa ovat todennäköisesti samasta astiasta (:166, 206, 207, 243). Sen suun halkaisija on 170-190 mm ja pohjan noin 160 mm. Viideskin, alueen 1 uuninjäänteistä (Y110, R109) löytynyt pala on massaltaan aivan samanlaista kuin muut palat, mutta muista poiketen sen sisäpinta on hieman karstoittunut.

Tämän keramiikan massa on karkeata. Siinä on sekoitteena kvartssia ja hiekkaa. Palojen pintakerros on väriltään punaruskea, ydin harmaa. Osa palojen pintaa on mustunut joko valmistuksen tai käytön yhteydessä. Astiat on muotoiltu joko hitaalla pyörällä tai dreijalla. Keramiikan pintaa on silotettu lietteellä. Yhdessä kylkipalassa on sisäpinnalla hieman karstaa, kahdessa kyljen alaosasta olevassa

palassa ei karstaa ole lainkaan. Astioiden suureuna aukeaa ulospäin, yläreuna on suora. Astioissa on jyrkästi taittuva kaula ja sen alla selvät hartiat. Kaulan alapuolella on tylpällä puikolla huolellisesti tehtyjä vaakasuoria koristeuria. Keramiikka kuuluu Sellingin ryhmään AII (ns. vanhempi mustasavikeramiikka) (Broberg & Hasselmo 1981, 29). Tämä on ns. Itämerenkeramiikkaa, slaavilaista eli vendiläistä keramiikkaa, jota on valmistettu monin paikoin Itämeren piirissä. Suomessa sitä ei tiedetä valmistetun. Kaukalahden astioiden koristelulle ja muotoilulle on vastineita mm. Sigtunasta (Roslund 2001, 283-288, 382-389, 465-483) ja Visbystä (Forsström 1976, 42-68, 220). Samankaltaista keramiikkaa on myös Itämeren itärannikolta mm. Novgorodista (Roslund 2001, 87-136). Keramiikka ajoittuu 1100-1200-luvulle. Kyse on mahdollisesti paikallisesti valmistetusta keramiikasta, joka jäljittelee muualla Itämeren piirissä valmistetun keramiikan muotoa ja koristelua (FM Mathias Bäck, pers. comm. 15.10.2002.)

Muu lasittamaton keramiikka

Alueelta 2, yhteyden Y207 alaosasta löytyi yksi pieni lasittamattoman keramiikka-astian kylkipala (:254). Tämä astia on poltettu matalassa lämpötilassa. Sen massa on harmaata, tiivistä ja hienosekoitteista. Kyse saattaa olla nuoremmasta mustasavikeramiikasta.

Alueen 1 hajotetun uunin perustuksen päältä (Y107, R109) löytyi pala maalattua punasavenkaltaista keramiikkaa. Keramiikan massa on punaruskeaa ja tiivistä, siinä on käytetty sekoitteena hieman kvartsia ja hiekkaa. Ulkopinta on silattu lietteellä, siinä on tummanruskeaa, lähes mustaa geometrista maalauskoristelua. Sisäpinta on lohjennut pois (:387), joten on epävarmaa onko pala ollut lasitettu sisäpinnaltaan. (Ks. myös :97.)

Protokivisavi- ja kivasavikeramiikka

Kaivauksilla löytyi kaksi palaa protokivisavikeramiikkaa. Alueelta 1 aivan uuninrakenteen R109 vierestä (Y107) talletettiin kannun tms. pohjareunapala (:75). Tämän halkaisijaltaan noin 120-160 mm olevan pohjan reuna on muotoiltu kulmikkain, viimeistelemättömin sormipainantein. Keramiikan massa on harmaata ja hienojakoista, seinän sisäosissa se on matalahkosta polttolämpötilasta johtuen huokoista. Sisäpinta on lasittamaton, ulkopinta on lietetty ja suolalasetettu.

Alueelta 2 talletettiin kannun tms. kylkipala, jossa on selvät dreijausurat (:192). Astian halkaisija on noin 90-100 mm. Keramiikan massa on harmaa, paikoin kellertävä. Astian polttolämpötila on ollut korkea, sillä massa on lähes sintraantunutta. Sisäpinnalla on kellanruskeata lietettä, ulkopinnassa on tummanruskea viininpunavivahteinen suolalasetus.

Koekuopasta 2 eli alueelta 6 löytyi pala harmahtavaa lasittamatonta kivitavaraa (:377). Pala on keskiaikaisesta 1300-luvun lopulle tai 1400-luvulle ajoittuvasta kannusta tms. astiasta, jonka halkaisija on ollut noin 100 mm.

Alueelta 2 talletettiin useita paloja 1600-1700-luvuille ajoittuvasta kivisavipullosta (:279, 297). Sen massa on harmaata ja sintraantunutta. Pullon suussa on selkeästi profiloitu suurengas. Astian ulkopinnalla on ruskea suolalasetus, sekä sisä- että ulkopinnalla on lisäksi tummanruskeita roiskeita.

Lisäksi kaivauksilla löytyi palasia 1700-1800-lukujen selteripulloista. Niiden massa on korkeasta polttolämpötilasta johtuen kokonaan sintraantunutta. Paloista yksi (:191), saattaa olla keskiaikaisesta kivisavikannusta. Tämä pala on massaltaan vaaleanharmaata, lähes valkoista ja sen

ulkopinnalla on keskiaikaiselle Sieburgin keramiikalle ominainen tuhkalasitus eli vaaleanpunaruskea epätasainen suolalasisitus.

Punasavikeramiikka

Kaukalahdesta löytyi runsaasti punasavikeramiikkaa. Pintakerroksista löytyneistä 1800-1900-lukujen astiain sirpaleista poistettiin valtaosa. Kaikki alemmista kerroksista löytyneet palat sen sijaan talletettiin. Aineistossa on etenkin patojen ja vatien palasia.

Alueen 1 uuninjäännöksistä (Y107, Y110, R109) löytyi useita paloja, jotka olivat samasta kolmijalkapadasta (:76, 92). Astia on rekonstruoitavissa paloja yhdistämällä. Sen korkeus on ollut noin 160 mm, suureunan halkaisija noin 100 mm ja jalan pituus noin 50 mm. Padan sisäpinnalla on epätasainen punaruskeankirjava lyijylasitus. Suureunaa kiertää kolmesta kohovyöstä koostuva profilointi. Padan pesä laajenee suureunan alapuolella. Yhdessä palassa erottuu kahvanjuuren fragmentti. Jalan kärki on muotoiltu kolmella sormipainanteella. Pata ajoittuu 1400-1500-luvulle (FM Marianna Niukkanen pers. comm.) Saman uunin alueelta on palasia muistakin padoista (mm. :37). Tulella olleet suureunapalat ovat mahdollisesti padasta tai kannusta (:86, 93).

Löytöjen joukossa on muitakin kolmijalkapadan palasia (mm. :37). Useimmat niistä ovat kylkipaloja, mutta alueelta 2 (Y212, Y213, Y205) on myös hyvin kuluneita jalankatkelmia ja putkikahvan pala (:284, 321, 388). Yhteydestä Y207 on monta palaa patamaisesta keittoastiasta, jossa on ollut ainakin yksi vertikaalikorva (:241, 257). Tämän astian suureunaa kiertää matala mutta leveä kohovyö. Astian sisäpinnalla on kellanruskea lyijylasitus, ulkopinta on lasittamaton, mutta hyvin huolellisesti silotettu, suorastaan kiillotettu. Ulkopinnalla on nokijälkiä.

Löytöjen joukossa on runsaasti palasia vadeista. Osa (mm. :79) on sisäpinnalta lyijylasitettuja, useimmissa on lisäksi boluskoristelua. Alueelta 2 löytyi muutama pala boluskoristeista vatia, jonka ulkopinnalla on tummanruskea liete ja sisäpinnalla vihreä lyijylasitus (:203). Vadin suun halkaisija on noin 300 mm. Tämä vati ajoittuu todennäköisesti 1600-luvulle (FM Marianna Niukkanen pers. comm.). Muista punasaviastioista voidaan mainita korkean ruukun kylkipala (:78).

LASI

Kaivauksilla löytyi jonkin verran vaaleanvihreätä ikkunalasia. Määrä oli kaikkialla kuitenkin melko vähäinen. Kaikki palat ovat lasiveitsellä muotoilluista ruuduista. Pintakerroksessa ollutta ikkunalasia ei talletettu. Vanhimmat ikkunalasinpalat ovat aikaisintaan 1700-luvun alkupuolelta, pääosan ollessa 1700-luvun lopulta tai 1800-luvulta, mikä on tyypillistä maaseudun talonpoikaiskohteelle.

Löytöjen joukossa on jonkin verran 1700-luvun lopun ja 1800-luvun pullolasia. Pintakerroksesta sitä ei talletettu, syvemmistä kerroksista kylläkin. Alueelta 2 löytyi mm. litteän rihamuottiin puhalluksella koristellun taskumatin palasia (:260). Myös alueella 6 oli saman aikaista pullolasia mm. ison kulmikkaan pullon palasia (:380).

Alueelta 5 löytyi pala emalimaalauksella koristellusta pikarista tai juomalasista (:373). Ulkopinnalla on luultavasti ollut valkoisella maalattua kirjoitusta. Osa maalauskoristelusta on tehty lasin sisäpinnalle. Esine lienee peräisin 1700-luvulta. Saman aikainen on alueelta 2 löytynyt jalallisen viinilasin, ns. pinnalasin (ru. spetsglas) pala (:106).

Talletettujen löytöjen joukossa on yksi läheisellä Kaukalahden tehtaalla 1920-1940-luvuilla valmistetun juomalasin pohja, jossa on teksti "KÖKLAKS" (:53).

LIITUPIIPUT

Liitupiipun paloja löytyi parikymmentä. Joukossa on muutamia pesäkatkelmia, jotka voidaan ajoittaa. Ainakin osa on jo 1600-luvulta. Yhdessä 1600-luvun pesässä on kantaleima (:129), toisessa puolestaan tudor-ruusu (:216). Myös koristeltu varrenpääkatkelma lienee 1600-luvulta (:345).

KIVIESINEET

Talletettujen löytöjen joukossa on muutamia piinpalasia. Mielenkiintoisin kiviesine on alueen 1 uuninjäännöksistä (R109, Y110) löytynyt harmaata liusketta oleva, pinnoiltaan tasaiseksi hiottu hioinkiven katkelma (:100).

PALANUT SAVI / SAVITIIVISTE

Alimmissa kerroksissa oli melko runsaasti palanutta savea (:389-). Lähemmässä tarkastelussa osoittautui, että suurin osa siitä on muuta kuin tiilenpalasia. Erityisen paljon palanutta savea oli alueen 1 puretuksi uuniksi tulkitusta rakenteesta R109. Näissä savissa on usein yksi tasoitettu pinta, jonka vastakkaisella pinnalla on kivien tms. painaumuksia. Osassa tasoitettuja pintoja on sormilla vedettyjä uurteita. Savien massa vaihtelee melko paljon: osassa on runsaasti sekoitetta, osassa ei juuri lainkaan. Suuri osa savista lienee leivontaan, savustukseen tai kuivatukseen käytetyistä ns. matalalämpöuuneista, joita on vuorattu savella (vrt. Keramik i Sydsverige 2002, 144-145; Nosov 1992, 36-38, 44-45; Stilborg 1995). Vastaavaa savimateriaalia on löytynyt monilta Uudenmaan keskiaikaisilta ja 1500-1600-lukujen tonttimailta.

Alueen 3 vanhassa ojassa oli myös savitiivistettä, josta osassa oli selviä oksapainanteita.

LUUT

Pintakerroksista ei talletettu luita, alemmista kerroksista kylläkin. Luiden määrä jäi kuitenkin varsin vähäiseksi (***) g, josta palanutta luuta oli * g.

6 YHTEENVETO

Kauklahti on Espoon vanhimpia kyliä ja Espoonjoen alajuoksun asutuksen keskus. Edulliselle paikalle suojaisen merenlahden perukkaan ja Espoonjoen suulle muodostunut Kauklahti mainitaan säilyneissä lähteissä ensi kerran vuonna 1451. Kylä on kuitenkin paljon vanhempi, sillä sen mukaan kutsuttiin noin kymmenen kylän muodostamaa verokuntaa.

Osa Kaukalahden kylätontin keskeistä aluetta, mm. Sakan ja Pellaksen talojen tontit, on tähän päivään asti säilynyt modernilta rakentamiselta. Paikalle tullaan vuosina 2003-2005 rakentamaan Kaukalahden uusi seurakuntatalo. Syyskuussa 2002 varmistui, että lisäksi tontin pohjoisosa liittyy vuoden 2006 asuntomessualueeseen. Koska tontilla uskottiin olevan kiinteitä muinaisjäännöksiä, sillä tehtiin elo-syyskuussa 2002 arkeologinen koekaivaus.

Kesän 2002 tutkimuksissa löytyi useita eri-ikäisiä uuninperustuksia, joista vanhimmat on alustavasti ajoitettu keskiaikaisiksi ja nuorimmat 1900-luvulle. Uunien ympärillä on säilynyt vanhoja kulttuurimaakerroksia. Niissä on esineistöä 1100/1200-luvulta 1700-luvulle, mahdollisesti jopa rautakauden lopulta.

Löydöistä merkittävimpiä ovat keskiaikaiset saviastioiden palaset. Joukossa on palasia 1100-1200-luvuille ajoittuvista ja ns. Itämerenkeramiikkaa muistuttavista astioista sekä 1300- ja 1400-lukujen saksalaisista kivisavikannuista. Löydöt vahvistavat käsitystä, jonka mukaan Espoonjoen suisto ja Kaukalahden kylä on asutettu viimeistään 1100/1200-luvulla. Muihin suomalaisiin talonpoikaiskyliin verrattuna Kaukalahdesta on löytynyt poikkeuksellisen paljon tuontiesineistöä. Tämä kertoo toisaalta kylän vauraudesta, toisaalta kyläläisten yhteyksistä meren yli Tallinnaan ja ehkä kauemmaksikin.

Kaukalahden kylätontilla on ollut 1100/1200-luvulta alkaen jatkuvasti asutusta. Pääosin tämä asutus lienee koostunut ruotsalaisista uudisasukkaista, mutta paikalla on ainakin varhaisimmassa vaiheessa ollut myös suomenkielistä väestöä. Osa löytöaineistosta antaa aiheen epäillä, että Kaukalahden kylätontilla on ollut asutusta jo rautakauden lopulla. Tämän varmistaminen vaatii kuitenkin jatkotutkimuksia.

Tutkimuksissa varmistui, että Kaukalahden vanhalla kylätontilla on säilynyt keskiaikaisia ja 1500-1600-lukujen rakenteita, joten alue vaatii laajempia kaivauksia ennen kuin seurakuntatalon rakennustyöt voidaan aloittaa. Koekaivausten tuloksilla on suuri merkitys tutkittaessa Espoon ja koko Uudenmaan asuttamista. Varhaisimmat Kaukalahdesta talletetut keramiikanpalat ovat tiettävästi vanhimpia tunnettuja Espoon nykyiseen asutukseen liittyviä löytöjä.

Helsingissä 31.12.2002-12-20

Georg Haggrén, FT

Päivi Hakanpää, HuK

LÄHTEET

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Espoon kaupunginmuseo (EKM)

Keskiaikaiset kylät -tietokanta (2000)

Kartta-arkisto

Kansallisarkisto (KA)

Maamittaushallituksen kartta-arkisto (MHA)

Suomen asutuksen yleisluettelo (SAY)

Uudenmaan voutintilit

PAINETUT LÄHTEET

- Alanen, Timo & Kepsu, Saulo 1989: Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805. SKS toimituksia 505. Tampere.
- Finlands medeltidsurkunder (FMU) I-V. Utg. av Reinhold Hausen. Helsingfors.
- Registrum Ecclesiae Aboensis eller Åbo Domkyrkas Svartbok (REA). Utg. af Reinh. Hausen 1890. Faksimilepains. Jyväskylä 1996.
- Suomen asutus 1560-luvulla. Kartasto. Toim. Eino Jutikkala & al. Suomen historiallinen seura. Käsikirjoja 7. Forssa 1973.
- Suomen asutus 1560-luvulla. Kyläluettelot. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja No 4. Helsinki 1973.

KIRJALLISUUS

- Broberg, Birgitta & Hasselmo, Margareta: Keramik, kammar och skor från 7 medeltida städer. Medeltidsstaden 30. Stockholm 1981.
- Forsström, Margit: Keramik från Visby. Acta Archaeologica Lundensia series in 8 minore N 5. Bonn/Lund 1976.
- Kepsu, Saulo: Espoon vanhin asutusnimistö. (painamaton käsikirjoitus, 1999)
- Keramik i Sydsverige. En handbok för arkeologer. Anders Lindahl & al red. Malmö 2002.
- Gunvor Kerkkonen: Bondesegel på Finska viken. Kustbors handel och sjöfart under medeltid och äldsta Wasatid. Skrifter utg. av SLS 369. Helsingfors 1959.
- Lindholm, Dan 1999: Välähdyksiä keskiajasta - glimtar ur medeltiden. Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 6. Espoo 1999. s. 5-47.
- Nosov, E. N. 1992: Ryurik Gorodishche and the Settlements to the North of Lake Ilmen. *The Archaeology of Novgorod, Russia*. The Society for Medieval Archaeology, Monograph Series 13. Great Britain. s. 5-66.
- Orrman, Eljas 1990: Den svenska bebyggelsens historia. *Finska skären. Studier i åboländsk kulturhistoria*. Konstsfundet. Helsingfors, 197-281.
- Mats Roslund: Gäster i huset. Kulturell överföring mellan slaver och skandinaver 900 till 1300. Lund.
- Salminen, Tapio 1993: Suuri rantatie - Stora strandvägen. Tiemuseon julkaisuja 7. Helsinki.
- Stilborg, Ole: En ugn är en ugn är en ugn. Om ugnar i allmänhet och en ugn från Skummeslöv, Halland i synnerhet. META 4/1995. s. 39-48.